

Istenítéletek

v. középkori latinsággal ordáliák (Urtheil), célja az volt, hogy oly esetekben, midőn a bíróság maga nem bírta kideríteni az igazságot, ugyszólván magát az Isten hitta föl, hogy csodát miveljen a vádlottért s megőrizvén őt életveszélyes próbák közt is, ártatlanságáról bizonyyságot tegyen. Nagy Gergely pápa 603. és IV. Orbán 1263. istenkisértésnek nevezte ugyan, s a zsinatok és püspökök is gyakran kárhozhatták az igazság földerítésének ilyen módját, a középkorban azonban ugyszólván minden nemzet szívesen alkalmazta. Intézését tehát, a párviadalok kivételével, most már a papság ragadta magához, hogy lehetőleg enyhítsen az eljárásan; az idézés és az ítélet kimondása azonban a világi bíróság feladata maradt. Legszokottabb alakjai:

1. az eskü, melyben a vádlott átkozódva hitta magára az Isten büntetését, ha nem mondana

igazat. Magyarországon a legnagyobb súlyú esküt ott 1134. ítélte meg a bíróság s az utolsót úgy látszik 1304.

2. A tüzes vaspróba, melynek divatát talán nem a nyugatiaktól kölcsönözte, hanem egyenesen Ázsiából hozta magával a magyarság. A templom előcsarnokában v. cintermében (cemeteryum) kellett a vádlottnak meghordozni egy 1-3 fontos tüzes vasat, melyet előbb megszentelt a püspök. Három nappal azelőtt már imádkozni, böjtölni kezdett a vádlott, kezét pedig vászonba csavarták, hogy valami bűbajos szert ne használhasson a vas izzó ereje ellen; a vásznat lepecsételték s a vádlottat szemmel tartották. Csak a próbánál bontották ki a kezét, de a próba után ugyanígy jártak el és csak harmadnap vizsgálták meg hivatalosan, megsérült-e, vagy sem. tehát ártatlan-e, vagy bűnös. Ha próbaközben a vádlott heves fájdalmat érzett, nem mozdult ki a templomból, vagy megfutott, hogy büntetését el ne vegye. Esetleg mezítláb 6-17 izzó szántóvason v. égő máglyán keresztül kellett mennie v. éppen izzó vaskesztyűt felhuznia a vádlottnak.

3. A vízpróba kétféle volt; a vádlottnak vagy egy gyűrűt, esetleg más tárgyat kellett kivennie egy üstből, melyben javában forrt a víz; vagy belenyugodnia, hogy kezét-lábát összekötve, vízbe dobják s bűnösnek ítélik, ha fennuszott, mert akkor kétségtelenül boszorkány; és ártatlannak, ha elmerült.

4. A mérlegpróba alkalmával megmérték a boszorkányságról vádlottat; ha természetéhez képest valaki feltűnően könnyebb volt, elítélték. A hidegvíz- és mérlegpróba még 1728. is szerepel a szegedi boszorkányperekben.

5. A perdöntő párviadal csak nemeseknek volt megengedve s még a nőket és papokat sem vették ki kötelezettsége alól, csak azt engedték meg, hogy helyettest állíthassanak. Magyarországon mindig lóháton (máshol gyalog is) és rendszeren a király és más előkelők jelenlétében történtek e párviadatok, melyeknek nyomaira nálunk még 1635. is akadunk. Ha nő vivott férfival, a férfit övig gödörbe állították. Ezt tartották a legnemesebb istenítéletnek.

Ellenben 6. a szent falat vagy harapás próbáját (judicium offc, panis adjurati, casibrodeum) csak tolvajokkal szemben alkalmazták. Az illetőnek átkozódva kellett lenyelnie egy darab szentelt kenyeret v. sajtot; ha hamarosan lenyelte s nem betegedett meg tőle, fölmentették, ellenkező esetben elítélték. Nálunk a boszorkányságról vádolt nő s egy becsületes asszony a bírák jelenlétében vajás kenyeret adott kutyának, macskának; ha ezek nem nyultak a boszorkány kenyeréhez, bűnösségét bebizonyítottak tekintették.

7. Hasonló volt az áldozás próbája (*purgatio per eucharistiam*), de csakis papokkal és szerzetesekkel szemben. Meg voltak győződve, hogy azonnal meghal, ki az ostyát bűnösen veszi magához.

8. A keresztpróba (*judicium crucis*) abban állt, hogy a pörlekedőknek a kereszt előtt kiterjesztett karokkal kellett állaniuk s az volt a bűnös, kinek karjai előbb lehanyatlottak. Főbb papok fejükre tett evangéliummal tisztázták magukat az ellenük emelt vád alól.

9. A sorsvetés próbája alkalmával egy sima és egy keresztos kockát vagy vesszőt tettek az oltárra, letakarták s azután egy ártatlan gyermekkel huzatták ki az egyiket. Ha a keresztet huzta, megbízóját ártatlannak nyilvánították.

10. A tetemrehívás (*jus feretri*), a magyar közönség előtt talán legismertebb Arany gyönyörű balladája óta. Ravatalra tették a meggyilkoltat s hogy ismeretlen gyilkosát kipuhatolják, odszólították a gyanusokat s bűnösnek tekintették, kinek megjelenésekor a sebből felbuggyant a vér, vagy bármiféle változást véltek észrevenni a holttesten. -

Mindezen istenítéleteket változataikkal együtt bizonyos szertartások közt hajtották végre. Az istenítéletek hazai történetének legfontosabb forrása az u. n. *Regestrum Varadiense* (I. o.), melyben 389 ilyen eset fordul elő; ebből azonban 67-et egyességgel intéztek el, aminthogy a papok és bírák az eljárás megindítása előtt mindig is felszólították a feleket barátságos egyességre. Pörújításnak csupán a párviadallal eldöntött ügyben nem volt helye. Hazánkban a legtöbb ilyen ítéletet a váradi, budai és aradi egyházakban tartották. Először Szt. László törvényei említik. Kálmán már meghagyta, hogy csak a püspökségek és nagyobb prépostságok székhelyein lehet alkalmazni. Az Árpádokkal együtt megszűnt s a párviadalt kivéve, hazánkban eredeti alakjában nem alkalmazták többé; de némely esetben, p. a boszorkányperekben, még megmaradtak egyes vonások. Európaszerte a római jog felülkerekedése vetett véget az ordaliának.

